

دانشگاه قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

فقه و مبانی حقوق

عنوان پایان نامه

محدوده ضرورت اذن گرفتن زوجه از زوج در مذاهب پنجگانه

استاد راهنما

دکتر سید ابوالقاسم نقیعی

استاد مشاور

حجت الاسلام دکتر مرتضی چیت سازیان

دانشجو

زهرة رحیم زاده

ماه و سال دفاع

مهر ۹۱

دانشگاه قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

فقه و مبانی حقوق

عنوان پایان نامه

محدوده ضرورت اذن گرفتن زوجه از زوج در مذاهب پنجگانه

استاد راهنما

دکتر سید ابوالقاسم نقیعی

استاد مشاور

حجت الاسلام دکتر مرتضی چیت سازیان

دانشجو

زهرة رحیم زاده

ماه و سال دفاع

مهر ۹۱

تمامی حقوق این اثر متعلق به دانشگاه قرآن و حدیث می باشد .

سپاسگزاری

ستایش و سپاس خداوند یگانه و بی‌همتا را که آئین عشق‌ورزی آموختمان و جلوه جاویدان لطفش را در جمال بی‌مثال ختم رسل پیامبر رحمت و ائمه اطهار علیهم‌السلام به ما نمایاند.

بار خدایا بر محمد و آلش درود فرست و رازهای دل‌هایمان، حرکت اعضا و جوارحمان، نگاه‌های چشمانمان و سخنان زبان‌هایمان را در راهی قرار ده که موجب رضای تو گردد. بار خدایا از تعصب ناروا، پیروی از هوا و هوس، مخالفت با هدایت، خواب غفلت و تکلف در امور و مقدم داشتن باطل بر حق به تو پناه می‌بریم.

با سپاس و تشکر فراوان از تمام کسانی که در به ثمر رسیدن این تحقیق مرا یاری کرده‌اند، از جمله استاد راهنمای گرامی جناب آقای دکتر سید ابوالقاسم نقیبی که در مراحل نگارش این پایان‌نامه از راهنمایی‌های موثر و مشفقانه ایشان بهره گرفتیم، کمال تشکر را دارم. همچنین از جناب آقای حجت الاسلام دکتر مرتضی چیت‌سازیان استاد مشاور عزیز که مشاوره‌های حکیمانه و درست ایشان در پیشبرد کار بسیار موثر بود، تشکر و قدردانی می‌نمایم و توفیقات روزافزون آنها را از پروردگار عالم خواستارم.

هرچه کمال است، پرتوی از نور اوست و هرچه ضعف و نقصان است، از آن ماست. امید است این مجموعه مورد توجه علاقه‌مندان قرار بگیرد.

چکیده

توسعه آگاهی زنان و مردان، گسترش زندگی ماشینی، توسعه ارتباطات و... مسائل بسیاری را در هر زمینه من جمله در حیطه مسائل زنان بوجود آورده و می‌آورد. جنبش‌های ضد دینی از یک سو و جنبش‌های دفاع از حقوق زن در جهان از سوی دیگر مطالعه پاره‌ای از احکام دینی یا تبیین آنها را می‌طلبد. به تعبیر دیگر شبهات برون دینی که در ناحیه مسائل زنان وجود دارد و ذهن دینداران را نیز مشغول کرده، ضرورت مطالعه و تدقیق جدید را دو چندان می‌کند. در ضمن بازنگری و بازبینی گاهی آراء و نظرات جدید پیدا می‌شود که مشکل را از ریشه قطع می‌کند و گاهی به تبیین روش‌های روشن و قابل دفاعی منتهی می‌شود.

یکی از مسائل مهم در فقه و احکام زنان مسئله «لزوم اذن زن از شوهر است» که تاملات و پرسش‌های بسیاری را برانگیخته و نوعی ابهام تبعیض و نابرابری حقوق زن و شوهر را بوجود آورده. بسیاری لزوم اذن زن از شوهر را ناعادلانه و ستم به زن تلقی می‌کنند و با استناد به آن اسلام را دینی مردسالارانه می‌انگارند. بعضی از مغرضین هم از چنین برداشت‌هایی سوء استفاده کرده و به تخریب دین مقدس اسلام می‌پردازند. در مورد لزوم اذن، دو نظر وجود دارد: نظر اول اینکه موضوع لزوم اذن، مطلق است و نظر دوم اینکه موضوع لزوم اذن مقید به حق تمتع مرد است.

این پایان‌نامه نوعی بررسی مقارنه‌ای بین مذاهب اسلامی در مورد محدوده لزوم و ضرورت اذن گرفتن زن از شوهر است، تا علاوه بر مشخص شدن تفاوت آراء و فتاوی فقهای مذاهب اسلامی با بررسی ادله ارائه شده، نظر صحیح و نهایی، با عنوان نظر اسلام در این زمینه عرضه گردد. جهت دستیابی به این مهم ابتدا ماهیت و مختصات اذن مورد بررسی قرار گرفته است و سپس با تبیین واژه نکاح و ذکر انواع آن، محل بحث که نکاح دائم می‌باشد، تبیین شده است. سپس با تفحص در کتب فقهی و جمع آوری نظرات فقهای هر یک از مذاهب به طور جداگانه به بررسی ادله ارائه شده از سوی صاحب‌نظران - که بخش عمده آن را آیات و روایات تشکیل می‌دهد - پرداخته شده است و از آنجا که اشکالات عدیده‌ای در دلالت ادله ارائه شده وجود داشت، مشخص گردید که این ادله، برای اثبات مطلق بودن اذن کافی نیست و تنها قدر متیقن از ادله، لزوم اذن در صورت تناهی با حق تمتع همسر است. بنابراین هرگونه فعالیتی که مزاحمتی با حق شوهر نداشته و تهدیدی برای بنیان و مصالح خانواده محسوب نگردد اذن شوهر را لازم ندارد.

کلیدواژه: اذن، زوج، زوجه، حق حبس، خروج از منزل، حق استمتاع، عبادات مستحبی، تصرفات مالی،

نذر، قسم، نشوز.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول کلیات و مفاهیم.....	۱۴
۱.۱ تبیین موضوع.....	۱۵
۱.۱.۱ بیان مساله و سوال های اصلی تحقیق.....	۱۵
۱.۱.۲ فرضیه ها.....	۱۶
۱.۱.۳ سابقه تحقیق.....	۱۷
۱.۱.۴ ضرورت و اهداف.....	۱۸
۱.۱.۵ چهارچوب نظری تحقیق.....	۱۸
۱.۲ مفاهیم اولیه.....	۱۸
۱.۲.۱ مفهوم شناسی اذن.....	۱۹
۱.۲.۱.۱ تعریف اذن و ماهیت آن.....	۱۹
۱.۲.۱.۱.۱ تعریف اذن.....	۱۹
۱.۲.۱.۱.۲ ماهیت حقوقی اذن.....	۲۱
۱.۲.۱.۲ ارکان اذن.....	۲۱
۱.۲.۱.۲.۱ اذن دهنده.....	۲۲
۱.۲.۱.۲.۲ ماذون.....	۲۲
۱.۲.۱.۲.۳ مورد اذن.....	۲۲
۱.۲.۱.۳ مختصات اذن.....	۲۲
۱.۲.۱.۳.۱ یک طرفه بودن اذن.....	۲۲
۱.۲.۱.۳.۲ قابل رجوع بودن اذن.....	۲۲
۱.۲.۱.۳.۳ حق یا حکم بودن اذن.....	۲۳
۱.۲.۱.۴ تقسیمات اذن.....	۲۵
۱.۲.۱.۴.۱ اذن صریح، ضمنی «فحوا» و شاهد حال.....	۲۵
۱.۲.۱.۴.۲ اذن عام و خاص.....	۲۷
۱.۲.۱.۴.۳ اذن مطلق و مقید.....	۲۷
۱.۲.۱.۴.۴ اذن موقت و غیر موقت.....	۲۷
۱.۲.۱.۴.۵ اذن ناشی از عقد و ایقاع.....	۲۷
۱.۲.۱.۴.۶ اذن قانونی و اذن اشخاص.....	۲۸

۲۸	۱.۲.۱.۵ تمیز اذن از مفاهیم و نهادهای مشابه
۲۸	۱.۲.۱.۵.۱ اذن و رضایت
۲۹	۱.۲.۱.۵.۲ اذن و اجازه
۳۰	۱.۲.۱.۵.۳ اذن و حق انتفاع
۳۰	۱.۲.۱.۵.۴ اذن و حق ارتفاق
۳۱	۱.۲.۱.۵.۵ اذن و عقود اذنی
۳۲	۱.۲.۱.۶ راه های اثبات اذن
۳۲	۱.۲.۱.۷ آثار اذن
۳۲	۱.۲.۱.۷.۱ آثار تکلیفی
۳۲	۱.۲.۱.۷.۲ آثار وضعی
۳۳	۱.۲.۱.۸ ملازمه اذن در شی با اذن در لوازم آن
۳۴	۱.۲.۱.۹ بی اعتباری و ارتفاع اذن
۳۴	۱.۲.۲ تعریف و تبیین واژه زوجین
۳۴	۱.۲.۲.۱ تعریف لغوی و اصطلاحی «زوجین»
۳۵	۱.۲.۲.۱.۱ زوجین در لغت
۳۵	۱.۲.۲.۱.۲ زوجین در اصطلاح
۳۶	۱.۲.۲.۳ تعریف و تبیین نکاح
۳۶	۱.۲.۲.۳.۱ نکاح در لغت
۳۶	۱.۲.۲.۳.۲ نکاح در اصطلاح
۳۸	۱.۲.۲.۳.۳ اقسام نکاح و تعیین محل بحث
۳۸	۱.۲.۲.۴ آشنایی با مذاهب پنج گانه
۳۸	۱.۲.۲.۴.۱ مذهب شیعه امامیه
۳۹	۱.۲.۲.۴.۲ مذهب شافعی
۴۰	۱.۲.۲.۴.۳ مذهب مالکی
۴۱	۱.۲.۲.۴.۴ مذهب حنبلی
۴۲	۱.۲.۲.۴.۵ مذهب حنفی
۴۳	فصل دوم اذن زوج و خروج از منزل
۴۴	۲.۱ اذن زوج و خروج از منزل در میان فقهای شیعه
۴۵	۲.۱.۱ نظریه ها

۴۵	۲.۱.۱.۱ نظریه اول: حرمت خروج به طور مطلق مگر در حال ضرورت
۵۰	۲.۱.۱.۲ نظریه دوم: حرمت خروج در صورت تنافی
۵۴	۲.۱.۱.۳ نظریه سوم: منع خروج بدون مصلحت
۵۵	۲.۲ اذن زوج و خروج از منزل میان فقههای اربعه
۵۶	۲.۲.۱ اذن زوج و خروج از منزل در میان فقههای حنبلی
۵۹	۲.۲.۲ اذن زوج و خروج از منزل در میان فقههای حنفی
۶۳	۲.۲.۳ اذن زوج و خروج از منزل در میان فقههای شافعی
۶۵	۲.۲.۴ اذن زوج و خروج از منزل در میان فقههای مالکی
۶۷	۲.۳ جمع بندی
۶۸	۲.۴ ادله قائلین به نظریه حرمت خروج به طور مطلق
۶۸	۲.۴.۱ آیات
۶۸	۲.۴.۱.۱ سوره نساء آیه ۳۴
۶۹	۲.۴.۱.۱.۱ طریقه استدلال
۶۹	۲.۴.۱.۱.۲ بررسی
۸۱	۲.۴.۱.۱.۳ نظریه و جمع بندی
۸۲	۲.۴.۱.۲ سوره بقره آیه ۲۲۸
۸۲	۲.۴.۱.۲.۱ طریقه استدلال
۸۲	۲.۴.۱.۲.۲ بررسی
۸۵	۲.۴.۱.۲.۳ جمع بندی
۸۵	۲.۴.۱.۳ سوره طلاق آیه ۱
۸۶	۲.۴.۱.۳.۱ طریقه استدلال
۸۶	۲.۴.۱.۳.۲ بررسی
۸۷	۲.۴.۱.۴ سوره احزاب آیه ۳
۸۷	۲.۴.۱.۴.۱ طریقه استدلال
۸۸	۲.۴.۱.۴.۲ بررسی
۸۹	۲.۴.۱.۵ سوره طلاق آیه ۶
۸۹	۲.۴.۱.۵.۱ طریقه استدلال
۹۰	۲.۴.۱.۵.۲ بررسی
۹۰	۲.۴.۲ روایات
۹۰	۲.۴.۲.۱ روایات حبس زنان در خانه و بررسی آنها

۲۴.۲.۲	روایات خروج زن به اذن شوهر در زمان زوجیت و بررسی آنها	۹۲
۲۴.۲.۳	روایات منع خروج مطلقه از منزل و بررسی آنها	۱۰۴
۲۴.۲.۴	روایات سجده بر شوهران و لزوم اطاعت از آنان و بررسی آنها	۱۰۴
۲۴.۲.۵	روایات مبنی بر استئذان زنان برای رفتن به مسجد و بررسی آنها	۱۰۷
۲۴.۳	اجماع و بررسی آن	۱۰۸
۲.۵	ادله نظریه دوم «منع خروج در صورت تناهی»	۱۰۹
۲.۶	ادله نظریه سوم «منع خروج در صورت مصلحت»	۱۰۹
۲.۶.۱	ادله عامه	۱۱۰
۲.۶.۱.۱	آیه عاشروهن بالمعروف	۱۱۰
۲.۶.۱.۲	آیه ولهن مثل الذی علیهن بالمعروف	۱۱۱
۲.۶.۱.۳	آیه الرجال قوامون علی النساء	۱۱۲
۲.۷	جمع بندی	۱۱۳
۱۱۴	فصل سوم اذن زوج در حج و عبادات مستحبی زوجه	
۳.۱	اذن زوج و روزه مستحبی زوجه	۱۱۵
۳.۱.۱	اذن زوج و روزه مستحبی زوجه در بین فقههای شیعه	۱۱۵
۳.۱.۱.۱	نظریات فقها	۱۱۵
۳.۱.۱.۱.۱	وجوب اذن مطلقا	۱۱۵
۳.۱.۱.۱.۲	استحباب کسب اذن زوج و کراهت روزه بدون اذن شوهر	۱۱۶
۳.۱.۱.۱.۳	حرمت در صورت نهی و جواز بدون نهی	۱۱۷
۳.۱.۱.۲	ادله نظریه اول و بررسی آنها	۱۱۷
۳.۱.۱.۲.۱	نتیجه گیری	۱۱۹
۳.۱.۱.۳	ادله نظریه دوم و بررسی آنها	۱۲۰
۳.۱.۱.۴	ادله نظریه سوم و بررسی آنها	۱۲۳
۳.۱.۱.۵	جمع بندی	۱۲۳
۳.۱.۲	اذن زوج و روزه مستحبی در بین فقههای اربعه	۱۲۴
۳.۱.۲.۱	اذن زوج در روزه مستحبی در بین فقههای شافعی	۱۲۴
۳.۱.۲.۲	اذن زوج و روزه مستحبی زوجه در بین فقههای مالکی	۱۲۵
۳.۱.۲.۳	اذن زوج و روزه مستحبی زوجه در بین فقههای حنفی	۱۲۵
۳.۱.۲.۴	اذن زوج و روزه مستحبی در بین فقههای حنبلی	۱۲۶

۳.۱.۲.۵. جمع بندی.....	۱۲۷
۳.۲. اذن زوج و اعتکاف زوجه.....	۱۲۷
۳.۲.۱. اذن زوج و اعتکاف زوجه در بین فقههای شیعه.....	۱۲۷
۳.۲.۱.۱. دلایل ارائه شده در باب لزوم اذن به صورت مطلق و بررسی آنها.....	۱۲۸
۳.۲.۲. اذن زوج و اعتکاف زوجه در بین فقههای مذاهب اربعه.....	۱۲۹
۳.۲.۲.۱. اذن زوج و اعتکاف زوجه در بین فقههای حنبلی.....	۱۲۹
۳.۲.۲.۲. اذن زوج و اعتکاف در بین فقههای شافعی.....	۱۳۰
۳.۲.۲.۳. اذن زوج و اعتکاف زوجه در بین فقههای حنفی.....	۱۳۱
۳.۲.۲.۴. اذن زوج و اعتکاف زوجه در بین فقههای مالکی.....	۱۳۲
۳.۲.۲.۵. جمع بندی.....	۱۳۲
۳.۳. اذن زوج و حج زوجه.....	۱۳۳
۳.۳.۱. اذن زوج و حج زوجه در بین فقههای شیعه.....	۱۳۳
۳.۳.۱.۱. اذن زوج و حج استطاعتی زوجه در میان فقههای شیعه.....	۱۳۳
۳.۳.۱.۲. اذن زوج و حج استحبابی زوجه در میان فقههای شیعه.....	۱۳۵
۳.۳.۱.۲.۱. دلایل قائلین به لزوم اذن به صورت مطلق و بررسی آنها.....	۱۳۶
۳.۳.۲. اذن زوج و حج زوجه در بین فقههای مذاهب اربعه.....	۱۳۸
۳.۳.۲.۱. اذن زوج و حج استطاعتی زوجه در میان فقههای اربعه.....	۱۳۸
۳.۳.۲.۲. اذن زوج و حج مستحبی زوجه در میان فقههای اربعه.....	۱۳۸
۳.۳.۲.۲.۱. دلایل قائلین به لزوم اذن به صورت مطلق و بررسی آنها.....	۱۳۹
فصل چهارم اذن زوج و تصرفات مالی زوج.....	۱۴۰
۴.۱. اذن زوج و تصرفات مالی زوجه در بین فقههای شیعه.....	۱۴۱
۴.۲. اذن زوج و تصرفات مالی زوجه در بین فقههای اربعه.....	۱۴۴
۴.۲.۱. اذن زوج و تصرفات مالی زوجه در بین فقههای شافعی و حنفی.....	۱۴۴
۴.۲.۲. اذن زوج و تصرفات مالی زوجه در میان فقههای حنبلی.....	۱۴۴
۴.۲.۳. تصرف زوج و تصرفات مالی زوجه در بین فقههای مالکی.....	۱۴۵
۴.۲.۴. جمع بندی.....	۱۴۵
۴.۲.۵. دلایل قائلین به توقف مالی زوجه به اذن زوج و بررسی آنها.....	۱۴۶
۴.۲.۵.۱. آیات.....	۱۴۶
۴.۲.۵.۲. روایات.....	۱۴۶

فصل پنجم اذن زوج و نذر و قسم زوجه ۱۴۹

۵.۱ اذن زوج و نذر زوجه ۱۵۰

۵.۱.۱ اذن زوج و نذر زوجه در میان فقههای شیعه ۱۵۰

۵.۱.۱.۱ نظریات فقها ۱۵۰

۵.۱.۱.۱.۱ عدم جواز نذر مطلقا ۱۵۰

۵.۱.۱.۱.۲ عدم جواز نذر در امور مالی ۱۵۱

۵.۱.۱.۱.۳ جواز نذر مطلقا ۱۵۱

۵.۱.۱.۲ دلایل نظریه عدم جواز نذر مطلقا و بررسی آنها ۱۵۲

۵.۱.۱.۳ دلایل نظریه عدم جواز نذر در امور مالی و بررسی آنها ۱۵۴

۵.۱.۱.۴ دلایل نظریه جواز نذر مطلقا و بررسی آنها ۱۵۴

۵.۱.۱.۵ جمع بندی ۱۵۶

۵.۱.۲ نذر زوجه و اذن زوج در بین فقههای اربعه ۱۵۶

۵.۲ اذن زوج و قسم زوجه ۱۵۷

۵.۲.۱ اذن زوج و قسم زوجه در میان فقههای شیعه ۱۵۷

۵.۲.۱.۱ دلایل نظریه مشهور و بررسی آنها ۱۵۸

۵.۲.۱.۱.۱ روایات ۱۵۸

۵.۲.۱.۱.۲ اجماع ۱۵۹

۵.۲.۱.۲ دلایل نظریه دوم و بررسی آنها ۱۵۹

۵.۲.۲ اذن زوج و قسم زوجه در میان فقههای اربعه ۱۶۲

فصل ششم اذن زوج و اشتغال زوجه ۱۶۳

۶.۱ اذن زوج و اشتغال زوجه در بین فقههای شیعه ۱۶۴

۶.۱.۱ نظرات و دلایل قائلین به لزوم اذن به صورت مطلق ۱۶۴

۶.۱.۲ نظرات و دلایل قائلین به لزوم اذن در صورت تنافی با حق زوج ۱۶۵

۶.۱.۳ جمع بندی ۱۶۸

۶.۲ اذن زوج و اشتغال زوجه در بین فقههای اهل سنت ۱۶۸

۶.۲.۱ نظرات قائلین به عدم جواز اشتغال زوجه در خارج از منزل ۱۶۸

۶.۲.۲ دلایل قائلین به عدم جواز اشتغال زوجه در خارج از منزل و بررسی آنها ۱۶۹

۶.۲.۲.۱ آیات ۱۶۹

۶.۲.۲.۲ روایات ۱۷۰

۱۷۱	 ۶.۲.۲.۲.۱ . بررسی روایات
۱۷۲	 ۶.۲.۲.۳ اصل عملی
۱۷۲	 ۶.۲.۳ نتیجه گیری
۱۷۲	 ۶.۲.۴ نظرات قائلین به جواز اشتغال زوجه به صورت مشروط
۱۷۴	 ۶.۲.۴.۱ دلایل قائلین به لزوم اذن به صورت مطلق در اجاره نفس
۱۷۵	 ۶.۳ جمع بندی
۱۷۷	 فصل هفتم
۱۷۷	 نتایج و پیشنهادات
۱۷۸	 ۷.۱ نتایج
۱۸۳	 ۷.۲ پیشنهادات
۱۸۳	 منابع

فصل اول

کلیات و مفاهیم

۱.۱ تبیین موضوع

از آنجا که هر تحقیقی به دنبال سوال‌ها و ابهاماتی که در ذهن ایجاد می‌شود پایه‌ریزی و دنبال می‌گردد، در ابتدای تحقیق قبل از آشنایی با مفاهیم اولیه، به تبیین موضوع می‌پردازیم.

۱.۱.۱ بیان مساله و سوال‌های اصلی تحقیق

مکتب انسان‌ساز اسلام کاملترین دین الهی است. اسلام درباره تمام مسائل مربوط به زندگی بشر برنامه و قانون معین نموده است که این قوانین قابلیت تطابق و کارایی در تمام زمان‌ها و مکان‌ها با وجود تغییر در نیازها و شرایط و خواسته‌های جوامع را داراست. از جمله مسائلی که در اسلام مورد اهمیت قرار گرفته است مباحث مربوط به خانواده و پیمان زناشویی است. در دین مقدس اسلام تشکیل خانواده امری مهم شمرده شده و به احکام و فروع آن در کتاب مقدس و آسمانی قرآن و در سخنان پیامبر ﷺ و ائمه معصومین علیهم‌السلام به صورت دقیق و مفصل پرداخته شده است. با وقوع عقد نکاح حقوق و وظایفی برای زوجین بوجود می‌آید. جهت حفظ زندگی خانوادگی و کمک به استحکام آن باید تلاش وافر جهت شناساندن این حقوق و تکالیف و حدود و حریم آنها صورت پذیرد. چرا که علت اصلی مشکلات زناشویی که در پاره‌ای از موارد به طلاق می‌انجامد عدم آگاهی طرفین از حقوق و وظایف زناشویی در مقابل یکدیگر است. در عرف جوامع اسلامی یکی از وظایفی که برای زنان بیان می‌شود لزوم تحصیل اذن از شوهر به صورت مطلق در مواردی مثل خروج از منزل، عبادات مستحبی، نذر و قسم و تصرفات مالی است. لازمه مطلق بودن اذن این است که زوجه پس از ازدواج در کلیه اموری که لازمه آنها خروج از منزل است مثل اشتغال، تحصیل و کلیه فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی تحت هر عنوان و انگیزه‌ای به اذن زوج احتیاج داشته باشد. این مساله در بسیاری مواقع محدودیت‌ها و مشکلاتی را برای زنان ایجاد کرده و چه بسا زمینه سوء استفاده برخی از مردان را فراهم کرده است. چرا که ریاست مرد در خانواده این حق را برای او ایجاد می‌کند که همه فعالیت‌های زن

در اختیار و اراده او قرار بگیرد. این جاست که برای بسیاری این ابهام ایجاد می‌شود که در اسلام مرد بالاتر از زن قرار گرفته و اسلام دینی مردسالار است و ارزشی برای زنان قائل نیست و جایگاه زن در خانواده در حد کنیزی است که مالکیت او متعلق به صاحب اوست و بدون اذن و اراده او حق هیچ کاری را ندارد. این مساله باعث می‌شود رغبت زنان برای ازدواج کم شود چرا که زنی که تحصیل کرده و نقش و حضور فعالی در جامعه ایفا می‌کند با ازدواج به یکباره محدود گشته و یا به عبارتی خانه‌نشین شده و حتی برای دیدار والدین خود که از جمله مهمترین افراد زندگی او به شمار می‌آیند، احتیاج به اذن و اجازه فرد دیگری پیدا می‌کند.

همانطور که در ابتدا بیان شد اسلام دین جامع و کاملی است که احکام آن برای همه زمان‌ها و مکان‌ها است ولی به نظر می‌رسد مسئله لزوم اذن به صورت مطلق با شرایط امروز ناسازگاری دارد و به نوعی دور از عدالت و غیرمنطقی است و موجبات بی‌رغبتی زنان را به امر مهم پیمان زناشویی و تشکیل خانواده فراهم می‌کند.

جهت رفع ابهامات مطرح شده ابتدا باید بررسی کرد که آیا لزوم اذن در شرع مقدس اسلام مبنایی دارد؟ و اگر بر اساس دلایل کافی این الزام وجود دارد حد و مرز آن تا کجاست؟ آیا مطلق است و یا مقید؟ و در صورت مطلق بودن آیا راه‌کاری وجود دارد که در شرایط امروزی راه‌گشا باشد؟ با توجه به مباحث فوق سوالات اصلی تحقیق به شرح زیر است:

- ۱- مفهوم و ماهیت اذن زوجه از زوج در فقه اسلامی چیست؟
- ۲- دیدگاه فقه‌های امامیه درباره لزوم اذن زوجه از زوج چیست؟
- ۳- دیدگاه فقه‌های مذاهب چهارگانه اهل سنت درباره لزوم اذن زوجه از زوج چیست؟

۱.۱.۲ فرضیه‌ها

فرضیه‌هایی که در ابتدای تحقیق وجود دارد و براساس آن تحقیق دنبال می‌شود به شرح زیر است:

- ۱- مفهوم و ماهیت اذن زوجه از زوج در فقه اسلامی به این معناست که زوجه برای اموری مانند خروج از منزل، اشتغال، عبادات مستحبی، تصرفات مالی و نذر و قسم به اجازه همسر نیاز دارد. خروج بدون اذن او موجب نشوز و سقوط نفقه، عبادات مستحبی او بدون اذن باطل، نذر و قسم او بدون اذن غیرمنعقد و تصرفات

مالی او بدون اذن ناصحیح است.

۲- در مورد محدوده لزوم و ضرورت اذن میان فقهای امامیه اتفاق نظر وجود ندارد. عده‌ای موضوع لزوم اذن را مطلق می‌دانند و عده دیگر ضرورت کسب اذن را منحصر در اموری می‌دانند که با حق تمتع در ارتباط است.

۳- فقهای عامه مساله اذن را موضوعی مستقل از حق تمتع زوجه می‌دانند و در مسئله خروج از منزل اذن همسر را مطلقاً لازم می‌دانند.

۱.۱.۳ سابقه تحقیق

در زمان‌های گذشته این مساله کمتر محل ابتلا بوده و فقها به سادگی از آن عبور کرده‌اند. ایشان در کتب فقهی خود به مساله لزوم اذن زوجه از زوج در مباحث نکاح، حج، صوم، اعتکاف، نذر، قسم، بیع، اجاره اشاره کرده‌اند. همچنین در کتب روایی شیعه و اهل سنت، روایاتی در این خصوص بیان شده است. از جمله مقالاتی که به نحو خاص به مسئله اذن زوجه از زوج پرداخته‌اند می‌توان از مقاله «همسر در سرای شوهر» از جناب آقای محمد رضا غفوریان در مجله کاوشی نو در فقه اسلامی و مقاله «بررسی تطبیقی نظرات شیعه و اهل سنت در مورد اشتغال بانوان» از جناب آقای دکتر مهدی رهبر در فصلنامه علمی- ترویجی بانوان شیعه و مقاله «اشتغال زنان از نگاه قرآن و سنت و نظر فقهای گذشته و حال» از شیما الصراف در مجله پیام زن نام برد.

در مورد پایان‌نامه‌ها نیز با وجود جستجوی فراوان در کتابخانه‌های دانشگاه‌های مختلف تهران، مجلس، مدرسه عالی شهید مطهری، امام صادق علیه السلام تنها پایان‌نامه‌های راجع به حقوق غیرمالی زوجین و یا پایان‌نامه‌های مربوط به مبحث نفقه و نشوز به طور گذرا و مختصر به اذن شوهر اشاره کرده بودند. تنها پایان‌نامه‌ای که موضوع آن به طور مشخص راجع به اذن زوجه از زوج بود پایان‌نامه «بررسی تطبیقی اذن زوجه از زوج در فقه و حقوق موضوعه ایران» متعلق به خانم مینا ایمانی از دانشگاه پیام نور تهران بود ولی به این موضوع به صورت تطبیقی بین مذاهب پنجگانه اسلامی در هیچ پایان‌نامه‌ای پرداخته نشده است.

۱.۱.۴ ضرورت و اهداف

شناخت محدوده ضرورت اذن و آشنایی با حقوق و تکالیف زوجین باعث تحکیم پیوند زناشویی و رعایت عدل و انصاف و دوری از هرگونه ظلم و ستم می‌شود.

تعیین محدوده ضرورت اذن باید با دقت و تأمل کافی صورت بگیرد تا مبدا از سر بی‌توجهی به استناد شریعت اسلام برای حقوق و آزادی‌های مشروع زنان محدودیت‌های بنیادین اساس‌گذاری شود. تبیین محدوده ضرورت اذن باعث پایان یافتن بسیاری از مناقشات شده و ابهام تبعیض و نابرابری حقوق زن و مرد را که در نیم قرن اخیر مورد بحث و گفتگوی مجامع روشنفکران قرار گرفته از بین می‌برد. همانگونه که می‌دانیم مسائل حقوق بشر در ایران که یک بخش آن مربوط به زنان است بیش از آنکه دفاع از حقوق بشر را دنبال کند، اعمال سیاست‌های خشن قدرت‌های بزرگ است آنان به هر انگیزه‌ای بر یک سری از مسائل انگشت می‌گذارند و نظام اسلامی را به موضع‌گیری در برابر آن وامی‌دارند. ارائه دیدگاه‌های متقن در این زمینه، پشتوانه‌ای برای سیاست‌های نظام اسلامی در برابر این حرکات‌های مودیانه است.

۱.۱.۵ چهارچوب نظری تحقیق

کلیه فصل‌های این پایان‌نامه با مطالعه کتب فقهی شیعه و اهل سنت و جمع‌آوری مطالب مربوط و مورد استناد و دسته‌بندی و بررسی آنها تدوین یافته است.

۱.۲ مفاهیم اولیه

قبل از ورود به اصل موضوع لازم است با مفاهیم اولیه آشنا شویم. در این قسمت به ماهیت حقوقی و مختصات اذن می‌پردازیم و سپس با بررسی واژه زوجین و نکاح مقصود از زوج و زوجه را مشخص و محل بحث را تبیین می‌کنیم و در انتها از آنجا که موضوع پایان‌نامه بررسی مسئله اذن در بین مذاهب پنجگانه است، به معرفی مختصر این مذاهب و منابع استنباطی آنها پرداخته و به محدوده جغرافیایی آنها اشاره خواهیم کرد.

۱.۲.۱ مفهوم شناسی اذن

۱.۲.۱.۱ تعریف اذن^۱ و ماهیت آن

۱.۲.۱.۱.۱ تعریف اذن

- اذن در لغت

اذن از نظر لغوی بر چهار معنای زیر به کار می‌رود.

۱- اعلام^۲: چنان که قرآن می‌فرماید: ﴿فَأَذْنُوا بَحْرَبِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾^۳

۲- اباحه و رخصت^۴: چنان که در آیه ﴿فَانْكَحُوهُنَّ بِأَذْنِ أَهْلِهِنَّ﴾^۵ به همین معناست.

۳- امر و فرمان: مثلاً در آیه ﴿انْزِلْهُ عَلَى قَلْبِكَ بِأَذْنِ اللَّهِ﴾^۶ در همین معنا به کار رفته است.

۴- اراده و استماع^۷

در صحاح^۸ و بعضی کتاب‌های دیگر تنها دو معنای اول آمده است. برخی از نویسندگان نیز تنها به ذکر معنای نخست اکتفا کرده‌اند^۹ و این به دلیل اهمیت آن معناست.

بعضی از فرهنگ‌نویسان بر این باورند که واژه اذن در قرآن در معانی متعددی از جمله اجازه، اراده، اطاعت و علم به کار رفته است.^{۱۰}

ولی به نظر می‌رسد بعضی از این معانی به چند معنای بالا قابل ارجاع باشد.

از بررسی واژه اذن در کتاب‌های لغت می‌توان دریافت که اذن به معنای اعلام بیشتر با حرف با، به معنای

1. Permission

۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، *المفردات فی غریب القرآن*، تهران، دفتر نشر کتاب، ۱۴۰۴، ص ۷۱؛ «الاذن فی شیء: اعلام با اجازه و الرخصه فیه».

۳. بقره/۲۷۹.

۴. مجموعه از بزرگترین اساتید فقه، موسوعه الفقه الاسلامی الشهیبه بموسوعه جمال عبدالناصر، المجلس الاعلی للشؤون الاسلامیه، ج ۲، ص ۲۲۱؛ «اذن فی الشی: اباحه له و فعله باذنی ای بعلمی».

۵. نساء/۲۴.

۶. بقره/۹۷.

۷. طریحی، فخرالدین بن محمد، *مجمع البحرین*، کتابفروشی مرتضوی، تهران، ۱۴۱۶، ج ۶، ص ۴۲۰.

۸. الجوهری، اسماعیل بن حماد، *الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیه*، دارالعلم المالین، بیروت، ۱۴۱۰، ج ۵، ص ۲۰۶۸.

۹. الاحمد نگری، عبدالنبی، *جامع العلوم فی اصطلاحات الفنون*، موسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، ۱۳۹۵ هـ ج ۱، ص ۸.

۱۰. قریشی، علی اکبر، *قاموس قرآن*، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۱، ج ۱، ص ۵۶.

اباحه و رخصت غالباً با حرف فی و به معنای استماع در اکثر موارد با حرف الی متعدی می‌شود.^۱ به نظر می‌رسد از بین معانی ذکر شده معنای اعلام ریشه معنای اصطلاحی اذن باشد^۲ یعنی اذن در اصل به معنای اعلام بوده و بر اثر کثرت استعمال در معنای اعلام رضایت و رخصت نیز به کار رفته است.^۳ ایذان به معنای اذن دادن و استیذان به معنای اذن گرفتن می‌باشد.^۴

- اذن در اصطلاح فقهی

در منابع فقهی اذن با عبارات مختلفی تعریف شده که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

- ۱- اذن، رخصت مالک و یا کسی که در حکم مالک است در تصرف و اثبات ید است.^۵
- ۲- اذن، برطرف نمودن منع و حجری می‌باشد که معلول رقیبت یا صغرسن است و ساقط نمودن حق می‌باشد.^۶

۳- اذن، رخصت دادن و برداشتن مانع یا اعلام رضایت به آن است.^۷

۴- اذن برطرف نمودن منع و ساقط نمودن حق است.^۸

با توجه به تعریف‌های فوق و معانی لغوی یاد شده از اذن و ارتباط معانی اصطلاحی با معنای لغوی، به نظر می‌رسد تعریف کامل اذن چنین باشد:

انشای رضایت مقنن یا مالک یا نماینده قانونی او یا کسی که قانون برای رضایت او اثر قائل شده است، به یک یا چند نفر معین یا اشخاص غیرمعین برای انجام دادن یک عمل حقوقی یا تصرف خارجی. عمل حقوقی در این تعریف، اعم از عقد و ایقاع می‌باشد و مقصود از تصرف خارجی، تصرفاتی است که برخلاف اعمال حقوقی جنبه اعتباری ندارد بلکه تصرف مادی است، اعم از آن که متصرف از آن انتفاع برد یا نبرد و اعم از آن که با تصرف، عین مال باقی بماند یا عین مال عرفاً از بین برود.

-
۱. اقرب الموارد این‌گونه می‌نویسد: «اذن بالشیء اذنا، اذنا، اذنا و اذانه: علم به و اذن له فی الشیء اذنا و اذنا: أباحه له و اذن الیه اذنا: استمع»؛ الخوری، سعید، اقرب/الموارد، بی‌نا، تهران، بی‌تا، ج ۱، ص ۷.
 ۲. معنای «اعلام» در اکثر کتب لغت به عنوان اولین معنای اذن ذکر شده است.
 ۳. نوشته‌های برخی از اهل لغت این نظر را تأیید می‌کند از جمله راغب می‌نویسد: «الاذن فی الشیء اعلام باجازه و الرخصه فیه»؛ راغب اصفهانی، حسین بن محمد، پیشین، ص ۱۴.
 ۴. «استاذنه» سألہ الاذن و علیه: طلب الاذن الدخول الیه و الاستئذ ان طلب الاذن؛ الخوری، سعید، پیشین، ج ۱، ص ۸؛ و استاذنه طلب منه الاذن؛ ابن منظور، محمد بن مکرم، پیشین، ج ۱۳، ص ۱۰.
 ۵. حسینی، سید میر عبدالفتاح بن علی، العناوین/الفقهیه، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۷ هـ ج ۲، ص ۵۰۶.
 ۶. مجموعه‌ای از بزرگترین اساتید فقه، همان، ج ۲، ص ۲۲۱.
 ۷. غروی اصفهانی «کمپانی»، محمد حسین، حاشیه مکاسب، قم، دارالذخائر، ۱۴۰۸، ج ۱، ص ۱۳۱.
 ۸. زیلعی، عثمان بن علی، تبیین الحقائق فی شرح کنز الدقائق، بیروت، دارالمعرفه للطباعه والنشر، بی‌تا، ج ۵، ص ۲۳.